

Andersson, Maria: *Att bli människa: barn, sedlighet och kön i Amanda Kerfstedts, Helena Nybloms och Mathilda Mallings författarskap 1880–1910*. Göteborg & Stockholm: Makadam, 2010 (Skrifter utgivna av Svenska barnboksinstitutet nr 108). Diss. Stockholm. 336 s. ISBN 978-91-7061-087-5

Ett av barnlitteraturforskningens ständiga problem är att den ses som mindre viktig, att den marginaliseras. Det sker enligt samma logik som gör att barn marginaliseras i förhållande till vuxna, och barnlitteratur i förhållande till vuxenlitteratur. Marginaliseringen är oundviklig kan det tyckas. För om barns litteratur och kultur inte särskiljs från vuxenlitteraturen så förblir dess egenart osynlig, den drunknar i normen, i det allmänna. Men å andra sidan, om barnlitteraturen lyfts fram och definieras, så blir den visserligen synlig, men kan då avfärdas som mindre viktig. Den blir en särartslitteratur.

Maria Andersson väljer varken den ena eller andra av dessa vägar i sin doktorsavhandling *Att bli människa*. Hon studerar både barn- och vuxenlitteratur och frågar: "skapade barn- respektive vuxenlitteraturen olika begränsningar eller möjligheter för författarna?" och vidare: "Formulerades idéer om sedlighet och sexualitet på olika sätt i förhållande till barn, kvinnor och män?" Styrkan med det här anslaget är att barnlitteraturens egenart inte trollas bort, samtidigt som barnlitteraturen ges plats i en allmän diskussion på lika villkor med vuxenlitteraturen. Det är förlösande även på ett annat sätt. Som barnlitteraturforskare är det lätt att hamna i ett revir- och reservatstänkande där man ängsligt slår vakt om sin egen specialistkunskap samtidigt som man lämnar vuxenlitteraturen därhän. Det komparativa anslaget handlar då möjligen om jämförelser över tid och rum och genrer, men nästan alltid begränsat till just barnlitteratur. Andersson tar oss ut ur barnkammaren och visar hur fruktbart ett samtal mellan barn- och vuxenlitteraturen kan vara.

Det ska ändå erkännas att tillvägagångssättet i förstone känns ovant och svårt. Redan avhandlingens undertitel avskräcker: *Barn, sedlighet och kön i Amanda Kerfstedts, Helena Nybloms och Mathilda Mallings författarskap 1880–1910*. Det är ord lika tunga som själva boken, en rödfärgad tegelsten från Makadam (!) förlag. "Sedlighet" låter dammigt, och åtminstone namnen Amanda Kerfstedt och Mathilda Mallings är som hämtade ur fotnotsförrådet. Även blandningen av barn- och vuxenlitteratur tar emot till att börja med. Men alla de här

möjliga svagheterna vänder alltså Andersson till sin fördel och styrka. Och kanske är det så att verkligt bra forskning, studier som får en att se nya saker, kräver lite mer, har en lite högre tröskel.

”Sedlighet” för väl tankarna idag snarast till fotsida dräcker och återhållna känslor i borgerlighetens överlastade salonger. Kanske sätter man likhetstecken mellan sedlighet och tyglad sexualitet. Men som Andersson påpekar är mer heltäckande än så:

Sedlighet innefattade mer allmänt de egenskaper som karakteriserade den ideala samhällsmedborgaren och att föra ett sedligt liv innebar därmed att agera i överensstämmelse med goda seder och ett etiskt förhållningssätt. Genom flit, självbehärskning, förnuft och laglydighet visade den sedliga människan sin lojalitet mot det rådande samhällets traditioner och värderingar. (20)

I den här beskrivningen kan också anas att sedlighet inte endast sågs som en angelägenhet för den enskilda. Brist på sedlighet sågs som ett hot mot hela samhällsordningen. Därför kunde till exempel ”barnets uppfostran aldrig bli en fråga som bara berörde hemmet” (19). Inte heller var individens sedlighet något som endast angick den enskilda. Idag finns ofta en förväntan på att man ska vara sin egen lyckas smed. Ens duglighet, ekonomiska status, samhällsengagemang, sexuella läggning, religiositet, psykiska och fysiska välbefinnande är (åtminstone skenbart) upp till en själv. Därför kan moraliserandet över sedlighet, såväl fördömandet som prisandet, kännas främmande i en nutida kontext. Samtidigt finns det något tilldragande med den öppenhet med vilken man kunde värdera samhällsdygder för drygt hundra år sedan, och vilken solidaritet den förutsatte mellan individer. Idag har vi mer subtila (för att inte säga hycklande) sätt att påverka den enskilda medborgaren.

Men sedlighet var också något relativt. Om du var man eller kvinna spelade roll. En mans sedlighet fläckades inte av en smula aggressivitet, medan det var en enbart negativ egenskap hos en kvinna. Och ett barns sedlighet såg annorlunda ut än en vuxens. Hos barnet var naturlighet en positivt sedlig egenskap medan naturligheten måste tuktas och kultiveras hos den vuxna. I avsnittet oskuld och erotik ställs barnets sinnlighet mot den unga kvinnans. Som exempel används Mathilda Mallings *Berta Funcke* (1885) och Helena Nybloms två sagor ”Flickan, som mötte huldran” (1903) och ”Oskuldens vandring” (1912). Bella, i ”Oskuldens vandring”, är naturlig, sinnlig och kroppslig. Men eftersom hon är ett barn så står hon för en oskyldig sinnlighet och kroppslighet som står i bjärt kontrast till den farliga

sensualism och kroppslighet som Berta Funcke har att brottas med. I den senare texten läses kärleksromanernas erotiska passager "om och om igen tills hon når extas" (131). Och hennes sinnlighet är en "lustfylld, men okontrollerad drift som ödelägger [hennes] hälsa" (130). Bertas sensualism är alltså fördold och skambelagd, medan Bellas kroppslighet är omedveten och visas upp. Men skillnaden dem emellan är inte enbart åldersbetingad. Bertas osedlighet kan spåras redan till barndomen; hon "leker helst med pojkarne" och hon är "brådmogen och överförfinad i hög grad" (133). Det barn som växer upp i ett naturtillstånd (som Bella) och som därigenom här-das fysiskt och psykiskt blir paradoxalt nog bättre bärare av kultur och samhälle än det som växer upp i kulturens och samhällets hjärta (stadsbarnet Beata) och därigenom riskerar att klemas bort och för-konstlas.

Men de texter som Andersson lyfter fram visar också hur borger-lighetens barn (för det är de som står i fokus) kan "bli människor". Amanda Kerfstedts "Hvad knackningen betydde" och "Carl Bergs skoltid" visar hur huvudpersonens kön skapar "olika möjligheter till självständighet och rörelsefrihet [---] men för både pojkar och flickor [gäller] att finna den rätta avvägningen mellan ett självständigt och osjälviskt agerande [för att bli] idealiska samhällsmedborgare" (237). Återigen kontrasterar sedan Andersson dessa positiva bilder med en text som visar ett avvikande exempel. I Kerfstedts *Reflexer* (1901) förekommer troligtvis den första svenska skildringen av en manlig transvestit. I romanen visas en huvudperson som använder självbehärsningen för att dölja sitt normöverskridande beteende. Andersson skriver: "Självkontrollen som skulle säkra ett civiliserat samhällsliv möjliggör i Walters fall i stället att avvikande tankar och handlingar får frodas i det fördolda" (210). Analysen visar att Walter bär på vissa brister i sin manlighet (vrede, våldsamhet) samtidigt som han på andra sätt är en idealisk borgerlig man. Han blir alltså ett exempel (liksom Beata Funcke) på vad som kan hända när "borgerlighetens kontrollstruktur sviktar" (238).

Exemplen visar hur fruktbart det är att sammanställa barn- och vuxenlitteratur för att få grepp om komplexa, ideologiska kulturytt-ringar som sedlighet, kön. För att bli människa måste både barnet och den vuxna synas.

Björn Sundmark,
FD, universitetslektor, Malmö Högskola